

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ АНГЛО-МОВНОГО УСНОГО МОВЛЕННЯ

Шевченко М.В.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут»

У статті найбільшу увагу присвячено особливостям англомовного усного мовлення, включаючи етапи, якими відбуваються аудіювання й говоріння. Представлені перешкоди для вільного та правильного сприймання почутої інформації студентами і проблеми під час навчання англомовного говоріння. Зазначено характеристики усного англомовного дискурсу, способи навчання його розуміння і переваги та приклади їх використання на заняттях. У роботі надано рекомендації для успішного проведення навчання аудіювання й говоріння. Міститься перелік типів вправ, які можна використовувати під час навчання усного мовлення, а також розглянуто значення й особливості оцінювання англомовного аудіювання і говоріння студентів технічних спеціальностей.

Ключові слова: усне мовлення, аудіювання, говоріння, англійська мова, технічні спеціальності, студенти, навчання.

Постановка проблеми. В даний час існує різноманіття іноземних і вітчизняних підручників для навчання англійської мови студентів різних технічних спеціальностей вищих навчальних закладів, проте в більшості з них увага переважно приділяється вивченню фахової лексики без надання достатньої кількості вправ для практикування студентами саме усного мовлення, яке б об'єднувало аудіювання й говоріння, використовуючи цю англомовну лексику повноцінно. Таким чином, доречним і актуальним є детальніше вивчення особливостей навчання студентів технічних спеціальностей англомовного усного мовлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи для дослідження були наведені у працях таких науковців як Кларк Г.М. і Кларк Е.В. [2], Николаева С. Ю. [1], Річардс Дж.К. [3; 4], а також Скрівенер Дж. [5].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Ізольоване навчання англомовного аудіювання чи говоріння розглядається в роботах дослідників різних країн, проте вивчення проблеми навчання цих процесів взаємопоеднано на заняттях саме в неможливих вищих навчальних закладах є розглянутим не в такому великому обсязі, як було б бажано, що й робить корисним детальний аналіз цього питання.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є розгляд особливостей англомовного усного мовлення, а також його навчання, зокрема на заняттях студентів технічних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. Перш за все, слід зазначити, що поняття «усне мовлення» включає аудіювання й говоріння, тобто рецепцію (або сприймання) і продукування мовлення. Відповідно до С.Ю. Николаєвої [1, с. 59], мовлення є процесом творення і сприймання висловлювання, представляючи собою вид специфічної людської діяльності, яка забезпечує спілкування.

Процеси аудіювання та говоріння відбуваються не одразу, а поступово, в декілька етапів.

· *Етапи аудіювання* [1, с. 120-121]:

1) розпочинається сприймання мовлення:

– внутрішнє промовляння;

– осмислення сприйнятої мовленнєвої інформації (виокремлення лексико-граматичних конструкцій, розуміння їх значень);

2) задіюється механізм оперативної пам'яті (слова утримуються в свідомості поки відбувається осмислення фрази);

3) працює механізм антиципації (можливість за початком слова / словосполучення / речення передбачати його закінчення);

4) відбувається робота механізму довготривалої пам'яті (зіставлення сигналів, що надходять, із тими, які є в нашій свідомості / пам'яті);

5) спрацьовує механізм осмислення (перетворення словесної інформації в образну), а саме розуміння сприйнятого матеріалу (спочатку розуміння значень звуків і слів, а потім глибинного ситуативного значення).

· Як і будь-який вид діяльності, *говоріння* також має свої *етапи*:

1) орієнтування (визначити для себе мовленнєву ситуацію);

2) планування (добір змісту та складання програмованого висловлювання);

3) реалізація (виконання дії; інакше кажучи – реалізація в мовленнєвому коді);

4) контроль (а саме зворотній зв'язок або самоконтроль – зіставлення вислову й ситуативного мовлення, розгляд його з точки зору відповідності мотиву й меті висловлювання, темі, задуму і стилю мовлення, а також особливостям аудиторії чи адресата).

Перед тим як на занятті з англійської мови розпочинати навчання усному мовленню студентів неможливих спеціальностей, варто ознайомитися із труднощами сприймання та продукування мовлення. Багато експертів вважають, що в той час як говорінню можна навчити за допомогою надання студентам певних фраз-кліше, необхідного мінімуму фахових слів і шаблонів їх вживання у відповідних темі заняття ситуаціях, навчання англомовного аудіювання є складнішим через різні фактори. Розглянемо їх детальніше.

Існують такі перешкоди вільному й правильному сприйманню почутої інформації студентами неможливих спеціальностей на заняттях із англійської мови [1, с. 123-128]:

· *індивідуально-вікові особливості слухача (суб'єктивні)*

– розвиток уваги, інтерес до наданої інформації;

– вплив на розуміння обсягу мовних і немовних знань;

– асоціації;

– недостатній запас фонових знань.

· *мовні*

– граматичні (розчленовані структури, встановлення зв'язку, ролі у висловлюванні);

– лексичні (слова в переносному значенні, фразеологічні звороти, багатозначні слова, пароніми, антоніми / синоніми);

– фонетичні (нерозвинутий фонематичний слух студента; недостатньо чіткі інтонація, логічний на-

голос в аудіотексті або членування фрази на закінчені смислові відрізки; швидкий темп мовлення на записі).

- *умови сприйняття* (кількість пред'явлень і тривалість звучання, використання технічних засобів).

Для того, щоб полегшити тим, хто навчається, процес аудіювання, рекомендується використання на заняттях тематичних малюнків і схем, смислових орієнтирів (надавати студентам на початкових етапах опрацювання теми відповідний лексичний мінімум, мовленнєві штампи для полегшення здогадки та ймовірного прогнозування), а також формальні підказки, наприклад заголовки частин аудіоматеріалу, який буде прослуховуватися.

Навчаючи студентів аудіювання, не слід забувати поєднувати отриманні знання, тобто пасивний словник, із говорінням, яке створює активний словник студента, іншими словами – слова, які насправді використовуються під час «живої» розмови. Дуже часто відбувається так, що ті, хто вивчають англійську, й будь-яку іншу іноземну мову, формують великий запас пасивних знань – вивчають велике різноманіття слів і фраз по спеціальності, а також граматичних правил, – і таким чином, маючи ці пасивні знання, спроможні розуміти зміст тексту англійською мовою чи фраз, що звучать на аудіозаписі. Однак, коли приходить час виконувати вправи, спрямовані на вдосконалення вмінь говоріння іноземною мовою, студенти технічних спеціальностей зазвичай неспроможні продукувати висловлювання на рівні, який вимагається навчальною програмою, тобто мають складнощі з перенесенням їх пасивного словника в стан активного. Легкому виконанню цього процесу заважають деякі особливості, притаманні англомовному усному дискурсу, які зазвичай помічають слухачі, для яких англійська не є рідною мовою. Наведемо їх далі. Для усного дискурсу характерними є [3, с. 3-4]:

- миттєвість (реакція на репліку співрозмовника відбувається одразу);

- дуже швидкий темп (для порівняння – спеціально надиктовані радіомовники нараховують приблизно 160 слів/хв., в той час, коли розмова може складатися з 220 слів/хв.);

- неспланованість і часта присутність скорочених форм, вставних слів і повторів;

- лінійна структура (одиноцею організації письмового дискурсу є повноцінне довге речення; усний дискурс може подаватися за допомогою комбінації підмет-присудок, а довгі висловлювання зазвичай складаються з декількох узгоджених коротких фраз);

- залежність від контексту й особистісність (часто містить певні спільні для співрозмовників фоніві знання);

- може промовлятися різними акцентами англійської мови.

Для того, щоб навчити студентів немовних, зокрема технічних, спеціальностей розуміти англомовне усне мовлення на записі чи під час «живої» розмови, викладач англійської мови має знати різні способи. Професор Дж. Річардс [3, с. 4-7] пропонує такі:

- 1) навчання розуміння усного дискурсу «знизу-вгору» (bottom-up processing);

- 2) навчання розуміння усного дискурсу «зверху-вниз» (top-down processing).

Перший вид навчання заключається в тому, щоб допомогти студентам навчитися розбивати усне мовлення, яке вони чувають, на окремі смислові частини й ідентифікувати їх. У цьому їм має допомогати попередньо здобута на заняттях із англійської мови лексико-граматична компетентність (вивчені

фахові та загальнонавчальні слова, фрази, граматики). В інформації, що отримується, слухачі шукають знайомі слова, а за допомогою знань із граматики визначають зв'язок між елементами речення.

Дослідники Кларк Г.М. і Кларк Е.В. [2, с. 49] розписують послідовність (етапи) такого аудіювання саме таким чином, як було зазначено вище в цій статті.

Другий варіант опирається на використання фонівих знань для розуміння значення усного повідомлення; дія відбувається від значення до мови (на відміну від навчання «знизу-вгору»). Фонові знання можуть мати декілька форм [3, с. 7]:

- попередні знання по темі дискурсу;
- ситуативні або контекстуальні знання;
- знання у вигляді схеми чи плану.

Обидва види такого навчання мають свої переваги для роботи зі студентами немовних спеціальностей. За допомогою першого («знизу-вгору») стає можливим більш результативне представлення нового лексичного матеріалу за фаховою тематикою, а отже й продуктивніше та швидше запам'ятовування необхідної термінології разом із одночасним ознайомленням із їх звучанням й автентичним використанням в усному мовленні. В той час, коли другий («зверху-вниз») буде сприятливим перехідним елементом навчання англійської мови між пасивним аудіюванням і активним говорінням, оскільки цей варіант роботи з аудіоматеріалом є складнішим за перший, адже вправи, надані студентам, містять не лише завдання множинного вибору слів після тексту чи їм подібні, а креативніші. Серед них є, наприклад:

- 1) підготування перед прослуховуванням аудіозапису тими, хто навчається, переліку питань, які вони прогнозують почути;

- 2) прочитання переліку ключових фраз і передбачення, які з них виявляться правдивими, з подальшою перевіркою під час аудіювання;

- 3) студенти слухають частину аудіофайлу, намагаються вгадати продовження і далі слухають решту запису для перевірки вірності їх прогнозів;

- 4) особи, які навчаються, складають список того, що вони знають по цій темі і що хотіли б ще дізнатися, а далі слухають і порівнюють.

З цього випливає, що деякі завдання можливо використовувати для продовження роботи зі студентами з акцентом на говоріння. Після того як вони ознайомляться з термінологією заняття, відпрацюють розуміння її значення («знизу-вгору»), детальніше розберуться в темі, яку вони вивчають, прослухавши записи попередньо зазначеної тематики («зверху-вниз»), вони будуть готовими до «креативної» роботи, тобто самостійного говоріння з опорами чи без них. Це підтверджує нашу думку стосовно того, що для навчання студентів технічних спеціальностей не є обов'язковим розмежування навчання аудіювання й говоріння, використовуючи різні за тематикою матеріали для кожного з видів діяльності. Іншими словами, взявши один аудіозапис або аудіовізуальний матеріал, можна спочатку навчити студентів розумінню того, про що говорять на записі, а після цього стимулювати їх власні висловлювання з відповідної теми, використовуючи опрацьований і закарбований у пам'яті новий, а також уже попередньо вивчений лексичні мінімуми.

Існують такі проблеми під час навчання англомовного говоріння:

- студенти відчувають страх перед висловлюванням англійською мовою через можливі потенційні помилки, зазвичай граматичні або вимовні [5];
- недостатність словникового запасу студента, що створює повільний темп і занадто довгі паузи

під час висловлювання (особливо в діалозі, темп якого швидший за монолог через обов'язкові репліки-реакції на висловлювання співрозмовника) або неможливість підтримати розмову після кількох коротких фраз;

- неправильна вимова і погане володіння граматику для формування усного висловлювання [4].

Враховуючі вищеперелічені недоліки, варто зазначити рекомендації, яких слід дотримуватися для створення продуктивної і правильної роботи на занятті під час виконання вправ із говоріння:

- особливо важливим для студентів технічних спеціальностей є створення сприятливих і «безпечних» умов на занятті, адже їм набагато більше потрібне підбадьорення й відчуття відсутності страху зробити помилки під час навчання, ніж студентам-лінгвістам, яким англійська мова дається значно легше. Цю думку розділяє й дослідник Дж. Скрівенер [5, с. 148], який стверджує, що це є одним із найліпших способів допомогти тим, хто навчається, активувати їх пасивні знання, досягти швидкості та впевненості. Науковець також рекомендує викладачам сприяти тому, щоб студенти «витагували знання на поверхню» з усім можливим ентузіазмом і натхненням;

- для спонукання студентів до говоріння слід задавати «відкриті» питання, тобто ті, які вимагають довшої відповіді, аніж «закриті», на які єдиною відповіддю може бути тільки «так / ні» [5, с. 147]. Таким чином, замість питання «*Is pollution harmful?*» краще запитати «*What do you think about the problem of pollution?*»

- надавати студентам різноманітні розмовних тем, включаючи найновітнішу тематику, котрі відповідають їх спеціальності та потребам, для зацікавлення і стимулювання до тривалого спілкування англійською мовою;

- можна використовувати фрагменти автентичних англійських аудіовізуальних матеріалів на занятті, перегляд яких слугував би темою для подальшого усного обговорення студентами (наприклад, у вигляді дебатів або дискусії у групах);

- практикувати ініціативні й реактивні репліки діалогу, а також фрази початку, продовження й закінчення монологу;

- використовувати рольові ігри та групові обговорення, які вважаються найефективнішими методами навчання студентів іншомовному говорінню [4];

- до початку обговорення треба переконатися, що студенти мають відповідні знання з теми й достатній лексичний запас для цього (для технічних спеціальностей він обов'язково включає фахову лексику) [5, с. 149].

Типи вправ, що можна й слід використовувати під час навчання як аудіювання, так і говоріння, зазначені в праці С.Ю. Ніколаєвої [1, с. 69-70]. Це є:

- 1) для аудіювання – некомунікативні, умовно-комунікативні, комунікативно-рецептивні. Серед вправ для навчання слухання є, наприклад, на передбачення змісту запису й розвитку уяви, визна-

чення логічної послідовності подій, розуміння основної думки або всього тексту;

- 2) для говоріння – умовно-комунікативні та комунікативні. До таких входять вправи на навчання реплікування (під час діалогу), комунікативна продуктивна вправа з використанням вербальної зорової опори у вигляді таблиці або ілюстративної невербальної опори, якою є малюнок або фотографія, для навчання монологу (студентам пропонується описати певний прилад і особливості його роботи, використовуючи дані в таблиці), тощо.

Оцінювання аудіювання і говоріння студентів технічних спеціальностей. Оцінювання роботи студентів на занятті має надзвичайно важливе значення. Воно слугує для розуміння студентами свого поточного рівня знань і вмінь, а також для їх вмотивування до подальшого вдосконалення оволодіння англійською мовою. Викладачам оцінювання допомагає визначати труднощі кожного студента на певному етапі навчання, що дозволяє, за потреби, внести деякі корективи та планувати подальше викладення нового матеріалу з роз'ясненням недокінця зрозумілих аспектів попередньо опрацьованого, щоб у студентів не утворилася прогалина у знаннях, яка перешкоджатиме роботі й розвитку вмінь у майбутньому.

Під час оцінювання вмінь аудіювання й говоріння студентів немовних спеціальностей треба враховувати цілі й завдання, які були визначені до початку заняття, а критерії оцінювання залежатимуть від виду усного мовлення, на навчання якого було спрямоване заняття або його частина і відповідно вправи – чи це діалогічне мовлення, чи англійськомовний монолог [3, с. 39].

Висновки і пропозиції. Заняття з англійської мови студентів технічних спеціальностей має обов'язково включати навчання аудіювання й говоріння, рекомендовано в комплексі, що сприятиме найповнішому й найпродуктивнішому вдосконаленню вмінь усного мовлення англійською мовою. Під час планування занять треба враховувати всі потенційні труднощі, пов'язані зі сприйняттям іншомовного матеріалу та самостійним продукуванням висловлювань. Також варто не забувати, що гарних результатів можна досягти лише, якщо студенти будуть вмотивовані, а тому слід використовувати якомога сучасніші аудіо- або аудіовізуальні матеріали (для аудіювання та як стимул до вираження власної думки стосовно теми під час розвитку вмінь говоріння), які відповідають спеціальності студентів і їх інтересам. Щоб робота не була монотонною, необхідно використовувати різні типи вправ (некомунікативні, умовно-комунікативні й комунікативні), починаючи з найпростіших і завершуючи тими, де студенти вже зможуть проявити самостійність і креативність. Оцінювання рівня сформованості вмінь, як рецепції, так і продукування усного мовлення, має також велике значення для студентів та викладачів у плані отримання «зворотного зв'язку» щодо результатів заняття з англійської мови, включаючи прогрес і труднощі під час опрацювання певної теми.

Список літератури:

1. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах. [Підручник]. Вид. 2-е, випр. і перероб. / Кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2002. – 328 с.
2. Clark H. M. (1977). Psychology and Language: An Introduction to Psycholinguistics / H. M. Clark, E. V. Clark. – New York : Harcourt Brace Jovanovich. – 608 p.
3. Richards J. C. (2008). Teaching Listening and Speaking. From Theory to Practice. – Cambridge University Press. – 44 p.
4. Richards J. C. (2008). Teaching Speaking Theories and Methodologies. – Cambridge University Press. – 32 p.
5. Scrivener J. (2005). Learning Teaching. A Guidebook for English Language Teachers. Second Edition. – Macmillan. – 432 p.

Шевченко М.В.

Национальный технический университет Украины
«Киевский политехнический институт»

ОСОБЕННОСТИ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ ТЕХНИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ АНГЛОЯЗЫЧНОЙ УСТНОЙ РЕЧИ

Аннотация

В статье наибольшее внимание посвящено особенностям англоязычной устной речи, включая этапы, которыми происходят аудирование и говорение. Представлены препятствия для свободного и правильного восприятия услышанной информации студентами и обучения англоязычному говорению. Указаны характеристики устного англоязычного дискурса, способы обучения его пониманию, преимущества и примеры их использования на занятиях. В работе даны рекомендации для успешного проведения обучения аудированию и говорению. Содержится перечень типов упражнений, которые можно использовать во время обучения устной речи, а также рассмотрены значение и особенности оценки англоязычного аудирования и говорения студентов технических специальностей.

Ключевые слова: устная речь, аудирование, говорение, английский язык, технические специальности, студенты, обучение.

Shevchenko M.V.

National Technical University of Ukraine «Kyiv Polytechnic Institute»

PECULIARITIES OF TEACHING STUDENTS OF TECHNICAL SPECIALTIES LISTENING AND SPEAKING ENGLISH

Summary

The article deals with peculiarities and stages of listening and speaking English. Obstacles to free and correct perception of information heard by students and issues occurring while studying speaking English are presented. The work contains specifications of the English oral discourse, ways of teaching comprehension of it, including benefits and examples of their use in the classroom. Recommendations for successful teaching listening and speaking are given. List of types of exercises that can be used in teaching listening and speaking is provided, as well as importance and peculiarities of assessment of listening and speaking English by students of technical specialties.

Keywords: listening, speaking, English language, technical specialties, students, study.